

„ÍRÁS MAGYAR NYELVEN”
BORNEMISZA PÉTER PROGRAMNYILATKOZATÁNAK
KRITIKATÖRTÉNETI JELENTŐSÉGE

Bornemisza *Életrájának* utószavában olvasható a magyar nyelv művelésére buzdító felhívás: „Minden józan ítéletű ember előtt ismeretes, hogy néhány év óta már elkezdődött az írás magyar nyelven is, amelyet nekünk, Cicero és minden műveltebb nemzet példája alapján súlyos okokból napról-napra mind jobban és jobban tőlünk telhetőleg művelni és gazdagítani kell.”¹

Az idézet önmagában is szép kifejezése annak a szándéknak, amelynek megvalósításában maga a szerző kétségtelenül a legjelentősebbek közé tartozik. Ugyanakkor rendkívül jellemző mozzanata annak az évszázadokon átívelő folyamatnak, melynek során a nemzeti nyelv és az írás szorosan összekapcsolódik. Mintha egyenes folytatása lenne Beatus Rhenanus megállapításának: „a magyar nyelvet írni kezdik.” Méltán lett ez a néhány szó Tarnai Andor korszakmonográfiájának címe, hiszen valóban az írásbeliség kezdeteinek lényegét ragadja meg: annak felismerését, hogy az anyanyelvünkön megszólaló gondolatok is rögzíthetők az írás segítségével.²

Néhány évszázad elteltével az irodalmi gondolkodásban a figyelem már a magyar szövegek stiláris problémái felé fordult, megmutatva a nyelvünk sajátosságainak leginkább megfelelő, szabatos fogalmazás forrását: „vinnénk minden kifejezéseket, kimondásokat az közönséges szokott Magyarai szóllásokra, megtudakozván szorgalmatosan, mint szokták az jó Magyar emberek afféle dolgot kimondani: sokkal magyarabbúl szólhatnánk és írhatnánk.” *Irodalomtudomány és kritika* című sorozatunk XVII. századi kötetének szerzője ezért választotta címül az idézet utolsó szavait.³

A magyar irodalom kritikátörténetéből még hiányzik a két hivatkozott munka közti szakasz, az 1530-tól 1630-ig terjedő évszázad. A középkor és a ba-

¹ Heltai Gáspár és Bornemisza Péter művei, kiad. NEMESKÜRTY István, Bp., 1980, 598. Az *Élektra* latin utószavát RITOÓKNE SZALAY Ágnes fordította.

² TARNAI Andor, „A magyar nyelvet írni kezdik”. *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*, Bp., 1984.

³ BARTÓK István, „Sokkal magyarabbúl szólhatnánk és írhatnánk”. *Irodalmi gondolkodás Magyarországon 1630–1700 között*, Bp., 1998.

rokk között még feldolgozásra vár a reneszánsz, a humanizmus és a reformáció kora. Úgy tűnik, Bornemisza idézett mondata pontosan tükrözi irodalmi gondolkodásunknak a XVI. század közepére jellemző helyzetét. Már nem újdonság, hogy „elkezdődött az írás magyar nyelven is”. A korszak legjobbjai világosan látják: ezen az úton kell továbbhaladni. Szükséges a nyelvet egyre alkalmasabbá tenni irodalmi feladatának ellátására, azaz „tőlünk telhetően művelni és gazdagítani”. A feladatokat teoretikus szinten később részletezték árnyaltabban, az adott korban azonban rendkívül jelentős a cél határozott kimondása.

Érdeemes volna folytatni a hagyományt, és a régiség egy-egy szakaszát bemutató kötet címéül az adott korból választani idézetet. Amint láthatjuk, a nyelv és az írás összefüggésére, a nyelv művelésének fontosságára Bornemisza Péter is szolgál példával, a leendő monográfia számára tehát az ő szövege is lehet a cím forrása. A Beatus Rhenanus-idézet Tarnai Andor jóvoltából már szinte szállóigévé vált. Bornemisza sorai is hasonló sorsot érdemelnének. És a jelenlegi ünnepélyes alkalomból arról se feledkezzünk meg, hogy a latin utószó szép magyar változatát Ritoókné Szalay Ágnesnek köszönhetjük.

